

students everyday life. The types of the kitchen and dinner ware, furniture are examined. It's obvious that among others the most popular types of the dishware were copper, wooden, tinny, faience. The specifics of the food storage and serving are disclosed. It's defined that students' cookery was multifarious.

Key words: Imperial St. Volodymyr's University, perfunctory students Institute, kitchen, canteen, food culture.

УДК 94 (477) «17/18»

Катерина Валявська

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ПАНСЬКИХ МАЄТКІВ БУКОВИНИ (1848–1914 РР.)

У статті досліджується історія маєтків великих землевласників-аристократів Буковини як місць соціальних та культурних взаємодій у пореволюційний період – до початку Першої світової війни. Автор аналізує архітектурні особливості сільських і міських житлових споруд та призначення інших об'єктів, що входили в комплекс маєтків, характеризує спосіб життя й діяльності власників цих маєтків. У пропонованій статті здійснена спроба аналізу маєтку в проекції світського/публічного життя представників знатних родин Буковини за австрійських часів.

Ключові слова: Австрійська імперія, Буковина, маєток, панський двір, соціокультурний простір.

Про соціум тієї чи іншої епохи історики розповідають не лише писемні документи, але й життєвий простір та речі, які обумовлюють ідентичності людей. Тому для соціальної історії Буковини в модерний час важливим аспектом дослідження є так звані поміщицькі/панські маєтки як локуси, що можуть розкрити особливості способу життя своїх власників.

У радянській історіографії тема панських маєтків досліджувалась в рамках соціально-економічної теорії, що зумовило однобічне висвітлення теми. В сучасній українській історіографії пропонується тема частково висвітлена в працях В. Ботушанського, який аналізує чисельну динаміку табулярних маєтків Буковини, соціальний та національний склад великих землевласників [1]. Багато відомостей про боярські маєтності Буковини та їх власників міститься в праці Е. Пркоповича «Der Adel in der Bukowina», що є недоступною автору статті [2]. Проте, аспект приватного життя в маєтку історики залишили поза увагою. Натомість суспільну зацікавленість спробували задовольнити журналісти, зокрема в публікаціях чернівецької газети «Погляд» за 2011–2012 рр. Йдеться про маєтки, які ще збереглися до сьогодні у таких населених пунктах Чернівецької області, як Сторожинецький район: маєтки в селах Череш, Буденець, Михальча, смт. Красноільськ, будинок графа Сикантіна в с. Стара Жадова, маєток в с. Слобода-Комарівці (належав родині Васильків, у 1890 р. Микола Василько продав будинок Флондорам) [3–4]; Кіцманський район: маєтки в с. Хлівище (Отто і Ліза Гольднер) та с. Чорторія [5]; Заставнівський район – палац Зотти-Вільдбурга в с. Вікно [6]; Вижницький район – 2 маєтки родини вірменських купців Криштофовичів в с. Карапчів [7]; Глибоцький район – маєтки в с. Карапчів (рицаря Модеста фон Григорчі, проект будинку розробляв австрійський архітектор Еріх Кольбенгаєр, с. Просіка, с. Глибока (пан Станіслав Скібіневський), с. Черепківці (пан Горжицький) [8].

Метою статті є аналіз суспільного та приватного простору сільських й міських маєтків дворянських родин Буковини, що були пов'язані приналежністю до світського кола спілкування. Польський мандрівник Б. Хотомський під час свого перебування на Буковині в 1880 р. не побачив тут європейських твердинь місцевого дворянства: «Zamków ani pałaców nie ma w całej Bukowinie po wszech, najzamożniejsi obywatele mieszkają, w dostatnich i obszernych dworach szlacheckich» («По всій Буковині в селах нема ні замків, ні палаців, найзаможніші жителі мешкають в багатих і широких шляхетських маєтках») [9, s. 52].

Аналіз архівних матеріалів підтверджує таке спостереження. «сі значні помешкання місцевих бояр, не могли зрівнятися навіть із тогочасними найбільшими палацами польської шляхти в Галичині [10], архітектура та масштаб буковинських палаців були значно меншими, але відповідно до німецькомовної традиції ці архітектурні споруди позначали не інакше як «Schloss» («замок») та «Palais» («палац»).

У книзі «Буковина. Загальне краєзнавство», що вийшла з друку в 1899 р., вказуються такі замки та панські будинки: палац барона Мустаці в Садгорі [11, с. 201], палац землевласника Флондора в м. Строжинець [11, с. 203], палац у Вашківцях [11, с. 204], палац у с. Буденець [11, с. 215], палац в с. Дубівці [11, с. 222], палац в с. Глинниця (зображення на поштовій картці) [11, с. 228], мисливський палац в с. Городник Горішній [11, с. 229], палац в с. Іспас [11, с. 231], палац в с. Якобени, який переоблаштували для готелю [11, с. 232–233], в с. Калинівці-Купаренко – панський

будинок [11, с.235 – 236], в с. Карапчів – палац (поштова картка) [11, с. 237], в с. Вікно – палац з парком і гуральня з фільварком (рисунок обер-лейтенанта жандармерії Владислава Журковського) [11, с.257], палац в с.Онут [11, с. 258], в с. Горішні Шерівці – панський будинок сім'ї фон Задуровичів з парком (поштова картка) [11, с.281–282], палац в с.Тодорівці [11, с. 285–286].

Найзаможнішими маєтками на Буковині в другій половині XIX ст., незважаючи на революційні події (1848–1849 рр.), продовжували володіти дворянські родини (князі К.Кантакузіно, М.Струдза, графині М.Стержинська, дела Скала, барони Капрі, Васильки, Петріно, Мустаці, Вільдбурги, Стирчі, Гурмузакі та ін.) [1, с. 93–94]. Якщо в 1850 р. на Буковині було всього 142 табулярних маєтків, то в 1900 р. їх кількість зросла до 300 [1, с. 92–93].

У пропонованій статті розглянемо такі маєтки великих землевласників, які залишили помітний слід в публічному житті Буковини впродовж досліджуваного часу. У комплекс заміського маєтку («Gutshof») входили: палацовий корпус, галереї, фільварки, господарські приміщення, будинки для гостей та слуг, парк. За основними правилами побудови панських дворів господарські будівлі розташовувались з трьох сторін двору, з четвертої сторони – будинок [12, с. 303].

Донині збережений палац Міхая та Вікторії фон Зотта («Michael Ritter von Zotta, Viktoria von Zotta») в с. Вікно, який почав будувати ще в 1809 р. барон Вільдбург. Палац має два яруси, стилізований у формах середньовічного замку [13, с. 355–356]. За описом 1850 р. перший поверх палацу складався з 5 відділень та погребів, другий – з 7 відділень – 2 салонів, 5 кімнат та мав балкон [14, арк. 26]. Комплекс панського двору, крім палацу, складався з будинку для прислуги (2 кімнати та кухня), гостинного будинку («Wirthaus») та різних господарських споруд, у тому числі кузні та конюшні [14, арк. 26–27]. Згідно зі споминами старожилів села, відомо, що тут часто проводились забави та візити панів [15, с. 5].

Заміська садиба була важливим полем культурної та суспільної діяльності. Багато часу дворяни проводили в місті, але жили переважно в селі, або ж заміська садиба слугувала їм за літню резиденцію. У європейських країнах заможні дворяни в своєму розпорядженні мали одразу міський і сільський маєтки, де жили залежно від сезону чи суспільних та особистих зобов'язань [12, с. 299].

Фактично міський будинок чи палац був еквівалентом до заміського будинку/палацу як репрезентативне помешкання дворян [12, с. 303]. Подібна ситуація склалася і на Буковині австрійського періоду. У своєму розпорядженні одразу два типи помешкання мали родина Добровольських фон Бухенталів (с. Добринівці – с. Чернівці), родина Васильків (с. Берегомет – с. Лукавець – с. Чернівці) та Гурмузакі (с. Чорнівка – м. Чернівці).

Важливе значення для публічного життя Буковини мав палац в с. Чорнівка, збудований в 1825 р. Доксакієм Гурмузакі (Doxaki Hurmuzaki, 1782–1857 рр.), що перебував у власності родини Гурмузакі до 1867 р. Як можна побачити на фото, яке вдалося знайти на сторінках праці Т. Балана «Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul «Bucovina» [17, р. 27], архітектурне оформлення будинку мало риси класицизму, що було характерним для європейських дворянських палаців у першій половині XIX ст. [12, с. 301]. Поруч із будинком був закладений парк з багатьма декоративними деревами рідкісних порід, скульптурами та фонтанами [17, р. 34; 18, с. 5]. Крім того, тут можна було гуляти серед липової, трояндової, жасміної, бузкової алеї та в скляній оранжереї [19, р. 28].

У 1812 р. Доксакі Гурмузакі купив будинок у Чернівцях у графа Логотеті за 4 тис. флоринів [19, р. 22–23], який, за свідченням краєзнавців, сьогодні розташований на розі вул. Головної, 15 та Глухівської, 1 [20, с. 147]. На балконі будинку збереглась кована монограма «LX», яку сучасний дослідник родини Гурмузакі І. Лучак трактує як ініціали від Logotheti-Hurmuzachi, а «X» позначає літеру із кириличного правопису, який Доксакі Гурмузакі використовував для підпису [21, р. 353].

У палатах в Чорнівці та в будинку Доксакія у Чернівцях гостювали політичні та громадські діячі, політичні біженці з Молдавії і Трансильванії в 1821 р. і в 1848–1849 рр. (Дж. Баріцу, М. Когелнічану, А. Пумнул) [22, р. 131]. Письменник Г. Сіон (Gheorghe Sion, 1822–1892 рр.), який був з візитом у Гурмузакі в 1848 р., називав палац завдяки його гостинності «домом Авраама, а господаря будинку характеризував як «поважного старого чоловіка, із давніми чеснотами», який разом із дружиною втілювали патріархальний біблійський образ сім'ї [22, р. 57]. В 1848 р. в маєтку в Чорнівці жив поет Василе Александре (Vasile Alecsandri, 1821–1890 рр.), де він працював над циклом віршів «Дойни» і «Конвалії» [23, с. 174].

Представники родини Гурмузакі вели активну громадську та політичну діяльність у крайовій столиці Буковини, тому заміський будинок, найчастіше, слугував їм літньою резиденцією. Так, впродовж літа 1856–1857 рр. в маєтку перебував майбутній філолог, професор чернівецького університету Іон Сбіра (Ion Sbiera, 1836–1916 рр.) як репетитор («інспектор») єдиного сина Григорія Гурмузакі (Gheorghe Hurmuzaki, 1817–1882 рр.) Євдоксія. З метою підготовки останнього до складання екзаменів у гімназії [24, р. 108].

Структуру панського маєтку останньої чверті XIX – початку XX ст. найкраще ілюструє маєток Миколи Бухенталю фон Добровольського (Nikolaus Buchental von Dobrowolski, 1876–1910 pp.) в Добринівцях. Засновник роду Добровольських фон Бухенталів придбав землю в с. Добринівці в 1806 р. За описом маєток складався з таких житлових та господарських споруд: основна будівля, кухня для прислуги, магазин, котельня, конюшня, корівник, 3 підвали та малі господарські споруди для зберігання збіжжя. Власник маєтку мав 10 пар коней, 2 брички, багато волів, корів, биків та іншої худоби. На території господарства була водогінна система, водопровід, поруч із маєтком в лісі було три басейни, де збиралася вода, по трубах ця вода текла вниз до будинку, якою забезпечувався весь будинок пана та господарський двір. На подвір'ї, вимощеному мармуровою плиткою, був розміщений фонтан, прикрашений різними фігурами, посеред озера знаходився острів, на ньому стояла альтанка, а з подвір'я до альтанки вів дерев'яний міст. На території двору також містилась оранжерея, де росли декоративні та фруктові дерева [25, арк. 4–11; 26].

Основна будівля та прибудова з північної сторони складалася з 11 житлових кімнат («Wohnzimmer»), однієї ванної кімнати («Badezimmer»), 4 кімнат для прислуги («Dienstbotenzimmer»), однієї малої кухні та клозету. Південна сторона складалася з 13 житлових приміщень та ванної кімнати із покриттям мозаїкою [25, арк. 4–5]. Судячи із високого ступеня структурованості господарської зони маєтку Бухенталю, можна стверджувати про його успішне функціонування і заможність власників, що у свою чергу, створювало умови для розкішного способу життя.

Попри архітектурну цінність маєток родини Бухенталів був одним із осередків культурного життя краю. За часів проживання тут Костянтина Бухенталю (Constantin Dobrowolski Ritter von Buchental, 1842–1897 pp.), його високі обдарування та «вишуканий смак» відзначали сучасники. Він володів румунською, німецькою, українською, англійською, російською та італійською мовами. Ще будучи вихованцем Терезіануму, зарекомендував себе як кращий спортсмен, фехтувальник та вершник, але найбільшої слави він здобув як піаніст та композитор. Гру на фортепіано К. Бухенталь вивчав у Віденській консерваторії під керівництвом професора Йозефа Дакса.

К. Бухенталь як творча людина потребував визнання свого таланту, тому він підтримував стосунки з освіченими верствами Буковини, серед яких користувався популярністю. Під час одного із візитів письменника, професора Чернівецької вищої гімназії Ернста Рудольфа Нойбауера (Ernst Rudolf Neubauer, 1820–1890 pp.) в маєтку в Добринівцях, який декламував тут імпровізовані вірші, Костянтин акомпанував їх імпровізованою музикою на фортепіано, щоб додати мелодраматичності виступу [27, s. 160].

Не варто вважати, що життя в маєтку оберталось лише навколо розваг та відпочинку. Добробут маєтку та його господарів залежав перш за все від продуктивності сільськогосподарських робіт (обробіток землі, збір урожаю, догляд за свійськими тваринами та ін.). Будучи власником маєтку в Добринівцях, Костянтин займався тут активною діяльністю, займався будівничою справою, очевидно, саме йому належить зведення нового палацу, його також цікавило столярство, ковальство, садівництво, бджільництво [27, S. 160].

Один із нащадків Добровольських фон Бухенталів, Теодор фон Бухенталь (Theodor von Buchental, 1801–1877 pp.) мав маєток в с. Михальча [28, р. 50]. Частим гостем Т. Бухенталю був відомий румунський поет, нащадок боярського роду Деметр Петріно (Dimitrie Petrino, 1838–1878 pp.), що був одружений із дочкою Бухенталю – Вікторією (?–1867). Відомий поет навіть оспівав рідне село своєї дружини у вірші «Mihalcea» [28, р. 44, 46; 22, р. 249].

Теодор Бухенталь підтримував також тісні стосунки із Георгом фон Флондором (Gheorg von Flondor, 1826 (1830–1892 pp.), власником маєтку в м. Сторожинець, що підтверджується листуванням із особистого фонду Флондорів у Державному архіві Чернівецької області. Можна сміливо стверджувати, що взаємні візити Теодора Бухенталю і Георга Флондора були досить частими, адже маєток Бухенталю знаходився на відстані кількох кілометрів, на перепутті між м. Сторожинець та крайовою столицею – м. Чернівці. Так, в одному із листів, що датується 25 липня 1855 р., Т. Бухенталь просить Флондора прибути в Михальчу для обговорення важливих справ [29, арк. 47].

Меморіально-символічним компонентом панських маєтків Буковини були сімейні склепи. Для яких характерним є розташування на території церкви чи поруч із маєтком. Склеп родини Бухенталів в с. Михальча був розташований на відстані 300 кроків на захід від панського двору біля старої будівлі церкви [28, р. 47].

Переважає більшість панських маєтків Буковини кінця XIX – початку XX ст. мали архітектурні особливості еkleктики та модерну. Як наприклад, палац Лізи та Отто Гольднер (Lisa und Otto Goldner) в с. Хлівище. Маєток був збудований в 1875 р., в первісному вигляді мав три поверхи [30, с. 3]. Палац, що досі збережений, має виступаючі бічні тераси, зверху на тильному фасаді розташований виступ з балконом, а також двоповерхова лоджія із кованими перилами. В центрі фасаду дві арки головного входу з кам'яними сходами [5, с. 17].

На жаль, про інтер'єр панських маєтків ми можемо лише здогадуватися. Ось як описує буковинська письменниця Є.Ярошинська вітальню кінця XIX ст.: «[...] досить простора, але мовби трохи темна; стіни були витапетовані синіми тапетами, на них висело двоє великих зеркал і три образи в золотих рамах. На вікнах були понавішувані білі тоненькі завіси. В однім куті стояла канапа з оріхового дерева, обтягнена синьою матерією, перед нею стояв столик дуже майстерної роботи, навкруг него групувались сині фотелі. В другім куті стояв фортеп'ян» [31, с. 103].

У зв'язку із «закритим» способом життя вищих прошарків населення Буковини життя в інтер'єрі, приватний простір спілкування з гостями зафіксований переважно в публіцистичних та художніх творах сучасників. Наприклад, в романі О. Кобилянської «Апостол черні» йдеться про «панське гуляще життя» та «розкоші» в будинку власника гуральні фон Ганингаймів, орієнтовно події описують суспільний стан другої половини XIX ст.: «Бувало, як зачнуть гуляти, в карти грати, музикам платити [...]. Мій брат і я – ми обоє були у вельможі у «білій палаті», так сказати б, втаємничені. А урядовців яких і кілько! Німців, і поляків, і чехів, і мадярів» [32, с. 72]. Щодо українців, то за словами персонажа роману, «між панством» вони не відігравали жодної ролі [32, с. 73].

Гості приїздили на банкет фон Ганингаймів на каретах, фаетонах, легких візках. На панському подвір'ї гостей зустрічала «добірна цигансько-угорська музика» [32, с. 95]. У тексті більш детально описаний склад вишуканого товариства (письменниця вживає поняття «ліпше/вибране товариство»), яке було присутнє на домашній забаві у фон Ганингаймів: «Були тут достойники з золотими комірами, високими титулами, панове із столиці, протоієреї, архимандрити з монастиря св. Івана з Сучави, багаті темнолиці бояри з Молдови, славний Миколай – музика із Сучави із своєю капелою, батько славного пізніше скрипника Григорія, і військові. Все репрезентаційне, із гвардією гірничого урядництва з жінками та дорослою молоддю обох полів» [32, с. 92].

Опівночі чоловіча частина гостей зібралася в одному із бічних салонів маєтку, щоб пограти в тарок (карточна гра – примітка автора) та інші ігри за спеціальними зеленими столиками. Тут господар пригощав гостей сигаретами та напоями: «на столиках і різьблених креденсах стояли пляшки із дорогими напитками, у відерцях з льодом – шампан» [32, с. 96].

Типова атмосфера в міському маєтку передана в творі О. Кобилянської «Царівна». Вечір у панства С. характеризувався «грубою ненавистю до всього, що не своє», розмовами про політику, та «так званою німецькою «*Gemütlichkeit*» (добродушність)» [33, с. 205]. Слід зазначити, що в творах О.Кобилянської опис життя представників «вишуканого товариства» завжди має негативні конотації, що пов'язано з особистими поглядами письменниці, протестом проти упередженого ставлення до українців в такому товаристві.

Обов'язковим елементом маєтків елітних прошарків була наявність бібліотеки, що символізувало духовність та надавало дому атмосфери «інтелектуального затишку» [34, с. 318]. Тому у творах О.Кобилянської завжди присутні образ лектури та бібліотеки – «чудова бібліотека» в маєтку дідица Ганга [33, с. 80]. Великою бібліотекою у своєму маєтку володів барон Микола Мустаца в Садгорі [35, S. 396].

У своїх спогадах чеський композитор Адальберт Гржималі (Adalbert Hřimaly, 1842–1908 pp.) відзначає, що його музичну кар'єру в 70-х pp. XIX ст. та розвиток музичного мистецтва на Буковині підтримували дами та пани із «вишуканого товариства» («*Damen und Herren aus den höchsten Gesellschaftskreisen*»), в першу чергу це були пан Северин фон Вартерезієвич та барон Віктор Стирча, обидва були хорошими піаністами. Крім публічних заходів, Гржималі музикував приватно в багатьох заможних родинах. Музичні вечори часто відбувались в маєтках землевласників Флондора, Корна, Стирчі, Ротенберга та ін. [36, s. 20]. Популярними були й аматорські вистави, до яких залучались запрошені гості. Так, з газетного повідомлення 1865 р. довідуємося про те, що на святкуванні дня народження крайового судді, доктора Помпе, де були присутні значні особистості краю з товариського кола сім'ї та близькі знайомі господарів дому, була зіграна комедія «*Rezept gegen Schwiegermütter*» («Рецепт проти свекрух») [37, s. 3].

Давньому буковинському роду Васильків в с. Берегомет, яке ще з 1428 р. було у їх власності, належало 56 тис. йохів (31920 га) землі, що робило з Васильків одних із найзаможніших землевласників Габсбурзької монархії [38, s. 439]. Донині збережена резиденція Васильків, що являла собою будинок для гостей, покої господаря та приміщення для прислуги. Основний будинок з вежею, частково був виконаний у сільському стилі «фахверк». Джерелом опису будинку в первісному вигляді слугують візуальні документи, а саме, поштівка початку XX ст., завдяки якій дізнаємося, що до фронтона головного будинку примикала відкрита галерея, прикрашена гуцульською різьбою по дереву, стіни були завішані рогами оленів та косуль, що характеризує представників цього відомого роду як любителів полювання [39, с. 17]. Це підтверджується і повідомленням *Wiener Zeitung* – в будинку Георга барона Василька (Georg Wassilko von Serecki, 1864–1940 pp.) була цінна колекція рогів оленів. Поряд з резиденцією були й господарські будівлі,

зокрема конюшні із дорогими породистими та сільськогосподарськими кіньми [40, с. 2]. Резиденцію оточував парк із екзотичними рослинами [41].

Володіючи будинком в Чернівцях, Георгій Василько жив переважно в Берегометі, а в Чернівцях перебував рідко [42, с. 80]. Візуальні документи також свідчать, що в будинку мало місце проведення бенкетів та візитів. На одній із поштівок зображені депутат австрійського парламенту та крайового сейму Георг Василько-Сірецький у товаристві з крайовим президентом Буковини (1903 – 1904) принцом Конрадом Шілінгом-Фюрстом Гогенлоге (Konrad Maria Eusebius Prinz zu Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst; 1863–1918 pp.) [43], який належав до високих дворян («Hochadel») Австро-Угорської імперії. Доступним також є фото, зроблене у вітальні із вишуканими тапетами та меблями під час сімейного свята Васильків в 1904 р. в Берегометі, за столом присутні члени родини Василько та Оганович [44] (Георг Василько був одружений із Елізою Оганович (1874–1943 pp.).

У Державному архіві Чернівецької області зберігся протокол з опису майна (1893 р.) депутата Буковинського сейму до Державної Ради Миколи фон Василька (Nikolaus Wassilko von Serecki, 1868–1924 pp.). Панський двір М.Василька розташовувався в с. Горішній Лукавець (сучасне с. Луківці), куди він переїхав з дружиною в 1890 р., за описом дізнаємося, що житлове приміщення пана було шестикамерне, поруч знаходився старий маєток та кухня [45, арк. 38–40]. В 1899 р. в будинку М.Василька був влаштований обід з нагоди освячення церкви, будівництву якої він сприяв. Серед більше як 100 запрошених гостей були православний митрополит Аркадій, депутат Державної Ради Є. Пігуляк, президент краю Бургіньон. Гості виголошували промови та тости. Перший тост за традицією виголосили за цесаря. Після званого обіду «гості пороз'їжались домі в незвичайно милім настрою», як писав кореспондент газети Буковина [46, с. 2].

У 1903 р. М.Василько на засіданні Буковинського сейму розповідав, що в молодості він був «гостем милым и радо витаным» в домах землевласників Грігорча, Попович, Волчинських, «не бувъ політиком, лишень весілымъ собѣ пташкомъ и робивъ крѣпко надѣѣ на всѣ боки». Це, очевидно, робило з нього «добру партію» для дочок заможних родин Буковини, тому він отримав «вхід» до світського товариства, і був таким, що «его можна приймати» [47, с. 379]. Цікавою є характеристика М. Василька в зрілому віці – «элегантный молодой господин с изящными манерами, говорящий прекрасно по-немецки» [48]. Наведені факти свідчать, що М. Василько володів відповідним «культурним капіталом», тобто відповідав дворянському габітусу.

Крім того, М. Василько вказував, що власник маєтку в с. Добринівці, Костянтин Бухенталь був одним із кращих його друзів, гостював в його маєтку у Горішньому Лукавці: «Маю въ себе дома дарунки водѣ него, мои дѣти такожь» [47, с. 374]. А під час десятилітнього ювілею депутатської діяльності в 1908 р. численне товариство вітало М. Василька на бенкеті, влаштованому у його маєтку на вул. Панській в Чернівцях [49, с. 1–2].

Греко-католицький парох Келестин Костецький зафіксував у своїй хроніці, що познайомився з М. Васильком у доктора Воляна, а також бачився з ним у домі професора слов'янської філології Чернівецького університету Омеляна Калужняцького (1845–1914 pp.). Лікар та громадський діяч Василь фон Волян (1826–1889 pp.) був одружений на рідній тітці Миколи фон Василька «баронівною Петріно» («Elena von Petrino»). Крім того, В. Волян мав чималий вплив на М. Василька, завдяки чому переконав його долучитись до «українського табору» в протистоянні національних рухів Буковини [42, с. 79]. Таким чином, активна комунікація М. Василька в панських маєтках сприяла його інтеграції в політичне поле Буковини.

Найвеличніші палаци Буковини були зруйновані ще під час російської окупації в роки Першої світової війни: в Чорнівці – в серпні 1914 р. [19, р. 28], в Берегометі – лютий 1915 р. [40, с. 1–2]. Таким чином була перервана традиція маєткової культури, релікти якої доживатимуть ще до 1940–1945 pp.

Отже, панські маєтки Буковини впродовж 1848–1914 pp. виконували низку соціальних функцій: репрезентативну – підкреслювали соціальний статус господаря; сімейно-виховну – в панському маєтку активно підтримувалися родинні зв'язки, тут відбувалося виховання нового покоління, отримання ним культурного капіталу; комунікативну – стали місцем взаємодії з освіченими колами суспільства та розширення соціальних зв'язків у межах формування модерних форм спілкування; політично-національну – в межах панського маєтку паралельно до національних рухів відбувався процес національної та політичної емансипації різних етносів краю чи всередині одного народу; культурну – в маєтку створювались сприятливі умови для пошуку та розвитку мистецько-обдарованих особистостей краю; сакральнo-символічну – на території панського двору будувались церкви та сімейні усипальні, що символізували зв'язок панської родини із «доменом» та між різними поколіннями однієї родини.

Список використаних джерел

1. Ботушанський В. М. Сільське господарство Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) / В. М. Ботушанський. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 340 с. 2. Prokopowitsch E. Der Adel in der

- Bukowina E. Prokopowitsch / E. Prokopowitsch // Spuren der deutschen Einwanderung in der Bukowina vor 200 Jahren – Grenzschutz und Adel in österreichischer Zeit / Hrsg. R. Wagner. – München, 1983. 3. Белова І. Палаці Буковини: вчора і сьогодні / І. Белова // Погляд. – № 49. – 8 грудня 2011 р. – С. 2. 4. Максимюк О. Палаці Буковини: вчора і сьогодні / О. Максимюк // Погляд. – № 2. – 12 січня 2012. – С. 17. 5. Белова І. Палаці Буковини: вчора і сьогодні / І. Белова // Погляд. – № 18. – 3 травня 2012. – С. 18. 6. Козменко В. Палаці Буковини: вчора і сьогодні / В. Козменко // Погляд. – № 22. – 31 травня 2012. – С. 12. 7. Козменко В. Палаці Буковини: вчора і сьогодні / В. Козменко // Погляд. – № 26. – 28 червня 2012. – С. 18. 8. Максимюк О. Палаці Буковини: вчора і сьогодні / О. Максимюк // Погляд. – № 35. – 30 серпня 2012. – С. 18. 9. Chotomski V. Opis Bukowiny / V. Chotomski. – Poznań, 1880. – 53 s. 10. Левкович Н. Палацові та садибно-паркові ансамблі Галичини кінця XVIII – першої половини XIX ст. / Н. Левкович. – Львів, 2006. – 107 с. 11. Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatkunde = Буковина. Загальне краєзнавство / Переклад з нім. Ф. Андрійця, А. Квасецького. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 488 с. 12. Geschichte des Wohnens. – Bd. 3: 1800–1918. Das bürgerliche Zeitalter / Hrsg. Reulecke Jürgen. – Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1997. – 767 s. 13. Памятники градостроительства и архитектуры УССР. – Т. 4. – К.: Будівельник, 1986. – 375 с. 14. Держархів Чернівецької обл., ф. 115, оп. 2, спр. 14306, 34 арк. 15. Гнеп М. Граф Монте Крісто і Україна / М. Гнеп // Час 2000. – 2004 р. – Ч. 9 (245). – 19 лютого. – С. 5. 16. Буковина. – 1896. – 10 березня. – С. 3. 17. Bălan T. Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul «Bucovina»: Un capitol din istoria politica a Bucovinei din anii 1848 – 1850 / T. Balan. – Cernăuți, 1924. – 67 p. 18. Бота Г. У Чорнівці лілії цвітуть / Г. Бота // Буковинсько-Бессарабський кур'єр. – 2009. – № 20. – 4 червня. – С. 7. 19. Bălan T. Moșia Cernausa și Familia Hurmuzachi / T. Bălan. – Cernăuți: Tip. Mitropolitul Silvestru, 1925. – 31 p. 20. Шевченко Н. Чернівці: 100 відомих адрес: Довідник туриста-краєзнавця / Н. Шевченко. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – 188 с. 21. Luceas I. Casa Hurmuzachi – o mărturie a prezenței românești la Cernăuți / I. Luceas. – Режим доступу: www.monumentul.ro/pdfs/Ilie_%20Luceas.pdf. – Р. 349 – 358. 22. Nistor I. Istoria Bucovinei / I. Nistor. – București, 1991. – 454 p. 23. Буковина. Визначні постаті: 1774 – 1918: Біогр. довід. / Упоряд. О. М. Павлюк. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 249 с. 24. Sbiera I. Familia Sbiera, după tradițiune și istorie și amintiri din viața autorului / I. Sbiera. – Cernăuți, 1899. – 433 p. 25. Держархів Чернівецької області, ф. 115, оп. 2, спр. 39031, 71 арк. 26. Сайт села Добринівці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dobrynivtsi.at.ua/index/istorija_sela_ch_1/0-6. 27. Im Buchwald. – 1891. – № 11. – S. 159–160. 28. Voronca Z. Mihalcea cu neamurile boerești ce au stăpânit-o / Z. Voronca. – Cernăuți, 1912. – 156 p. 29. Держархів Чернівецької області, ф. 1243, оп. 1, спр. 9, 111 арк. 30. Ісак А. Панський масток – окраса відновленого Хлівища / А. Ісак // Буковина. – 2014. – 21 листопада. – С. 3. 31. Ярошинська Є. Понад Дністром / Є. Ярошинська // Твори. – Київ, 1968. – С. 95–170. 32. Кобилянська О. Апостол черні. – Львів, 1994. – 234 с. 33. Кобилянська О. Царівна / О. Кобилянська. – Київ. – 1961. – 308 с. 34. Лотман Ю. Семиосфера / Ю. Лотман. – С.-Петербург: «Искусство – СПб», 2010. – 704 с. 35. Hauptbericht und Statistik über das Herzogtum Bukowina für die Periode vom Jahre 1862–1871. – Lemberg, 1872. – S. 421. 36. Hrimaly A. Dreissig Jahre Musik in der Bukowina: Erinnerungen vom Jahre 1874 bis 1904 / A. Hrimaly. – Czernowitz, 1904. – 36 S. 37. Bukowina. – 1865. – № 105. – Mittwoch, 6. September. – S. 3. 38. Preradovich N. Die Landeshauptleute der Bukowina: national und sozial / N. Preradovich // Vom Moldauwappen zum Doppeladler. – Augsburg, 1993. – S. 438–440. 39. Чеховський І. Берегомет-над-Сіретом – вотчина Васильків / І. Чеховський // Свобода слова. – Ч. 11. – 16 березня 2007. – С. 17. 40. Wiener Zeitung. – 1915. – Nr. 46. – 26. Februar. – S. 1–2. 41. Foto vom Schlosspark Berhometh nach 1900, koloriert, Schloss der Freiherren, später Grafen Wassilko von Serecki. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Schloss_Berhometh#/media/File:Schlosspark_Berhometh_5.jpg. 42. Костецький К. Хроніка парохії гр.-кат. В Чернівцях від її основання аж до часу біжучого 26/2 1912 / К. Костецький // Буковинський журнал. – 1997. – Ч. 1. – С. 76–82. 43. Familienfeier auf Berhometh, 1904 mit Familienmitgliedern Wassilko v. Serecki und v. Ochanowicz (Bild aus eigenem Familienarchiv). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Schloss_Berhometh#/media/File:Familienfeier_auf_Schloss_Berhometh_1904.jpg. 44. Ярошинська Є. Золоте серце / Є. Ярошинська // Твори. – Київ, 1968. – С. 62–94. 45. Держархів Чернівецької області, ф. 115, оп. 2, спр. 25230, 76 арк. 46. Буковина. – 1 листопада 1899. – С. 2. 47. Василько М. Посольська діяльність в державній раді і в крайовому сеймі в роках 1901–1903 / М. Василько. – Чернівці, 1904. – 650 с. 48. Геровський А. Галерея українських вождів в Австрії / А. Геровський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstor.com/ukrstor/gerovskij_galereja.htm. 49. Буковина. – 25 вересня 1908. – С. 1–2. 50. Czernowitzer Zeitung. – 1884. – № 10. – September. – S. 3.

Екатерина Валявская**СОЦИОКУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО ПОМЕЩИЦКИХ ИМЕНИЙ БУКОВИНЫ
(1848–1914 ГГ.)**

В статье исследуется история имений крупных землевладельцев-аристократов Буковины как места социальных и культурных взаимодействий в послереволюционный период до начала Первой мировой войны. Автор анализирует архитектурные особенности сельских и городских помещицких имений, назначения объектов, входивших в комплекс имений, характеризует образ жизни и деятельность владельцев этих имений. В предлагаемой статье осуществлена попытка анализа имений в проекции светской/публичной жизни представителей знатных семей Буковины, в австрийское время.

Ключевые слова: Австрийская империя, Буковина, помещицкое имение, панский двор, соціокультурне простір.

Kateryna Valyavska**SOCIO-CULTURAL SPACE OF BUKOVINA LANDLORD ESTATES (1848–1914)**

The article examines the history of estates of major landowners-aristocrats of Bukovina as places of social and cultural interactions in the post-revolutionary period prior to the First World War. The author analyzes architectural features of rural and urban housing facilities and the purpose of other objects, which were part of estate complexes, describes the way of life and activity of the owners of these estates. In the article was made attempt to analyze an estate in projection of high/public life of members of Bukovina noble families in Austrian times.

Key words: Austrian Empire, Bukovina, estate, landlord estate, socio-cultural space.

УДК 002.2(477.43/.44) «18-19»**Тетяна Каросва****ПОШИРЕННЯ ЕЛІТОЮ КНИЖКОВОЇ КУЛЬТУРИ У СОЦІАЛЬНІ НИЗИ ЯК
ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ
ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)**

Під впливом ідей романтизму на середину ХІХ ст. серед освічених прошарків суспільства поширилась думка, що необхідно допомогти соціальним низам підняти їх духовне життя заради майбутнього добра та саморозвитку. У статті акцентовано увагу на тому, що просування елітою власних зразків книжкової культури у соціальні низи вело врешті-решт до формування нових локальних ідентичностей, насамперед в політичній та національній площинах.

Ключові слова: еліта, книжкова культура, ідентичність, нація, соціальні низи

З середини 1970-х рр. поняття «ідентичність» надійно увійшло до терміносистеми соціально-гуманітарних наук. Класичними є праці Е. Еріксона [1], який першим зробив цей термін основою своїх роздумів, конструкторів Б. Андерсона [2], Е. Гелнера [3], Е. Сміта [4], Е. Хобсбаума [5], які розробили основні теоретичні засади формування національної ідентичності, а також інструменталістів А. Коена, М. Фішера, Д. Хоровитца, які акцентували увагу на розвиткові політичної ідентичності [6]. Науковці чітко вказують на активну роль еліти у формуванні ідентичності, але ніхто з них спеціально не розглядає просування у маси книжкової культури, за допомогою якої твориться інформаційний простір, де й існує ідентичність. Уже з кінця ХІХ ст. цим напрямком діяльності освічених прошарків населення цікавилися книгознавці та бібліотекознавці, проте, як правило, зосереджувалися на вивченні організаційних аспектів такої практики. Метою ж даної публікації є аналіз існуючих концепцій реалізації такої діяльності на прикладі еліти Подільської губернії другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Упродовж другої половини ХІХ ст. новим суб'єктом книжкової культури в Російській імперії стали соціальні низи. Під впливом романтичних ідей серед освічених сучасників ширилася думка, що необхідно розвивати культуру народу заради його майбутнього добра та саморозвитку. Еліта різних ідеологічних переконань вважала: щоб з низів творити цивілізованих модерних людей, необхідно підняти їхнє духовне життя до рівня освічених прошарків, а для цього створювати культурне середовище, зокрема за допомогою книг та бібліотек, де були б найкорисніші, на погляд «вихователів», книги. Найчастіше йшлося про так звані «книги для народу», тобто будь-якого змісту, ким завгодно видані, але написані «настільки простою і толковою мовою, що її може зрозуміти навіть абсолютно не підготовлений читач» [7, с. 222]. Ідея, що бібліотеки та книги «для